

Dům přírody Českého krasu – nové návštěvnické středisko CHKO Český kras a Koněpruských jeskyní

The Bohemian Karst House of Nature – A new visitor center of the Bohemian Karst Protected Landscape Area and the Koněpruské jeskyně Caves

Lenka Šoltysová¹

Abstract

A new visitor center of the Bohemian Karst Protected Landscape Area and of the Koněpruské jeskyně Caves was constructed on Zlatý kůň Hill near the village of Koněprusy, just adjacent to the entrance of the Koněpruské jeskyně Caves. The building, serving as a visitor and educational center and simultaneously as offices and an operational center of the popular showcave, was built between December 2020 and March 28, 2024, when it was officially opened to the public. The paper reviews the course of the construction and informs on the new center.

1. Úvod – návštěvnická a vzdělávací střediska Agentury ochrany přírody a krajiny ČR

Přirozenou potřebou lidí je poznávat, cestovat a navštěvovat zajímavá místa spojená s příběhy. Chráněné krajinné oblasti (dále CHKO), které patří k přírodnímu a kulturnímu dědictví národního i nadnárodního významu, jsou významnými a atraktivními destinacemi. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (dále AOPK ČR) vytvořila a realizuje systém pozitivní osvěty a informování veřejnosti o přírodních hodnotách, od jednotných informačních panelů přes interaktivní naučné stezky, vyhlídky, ptačí pozorovatelné až po návštěvnická střediska – domy přírody, které v rámci programu „Dům přírody“ doplňují na místech s vysokou koncentrací návštěvníků menší informační střediska.

Návštěvnické středisko je objekt specifický umístěním na zajímavém až atraktivním místě nebo u zajímavého fenoménu, například chráněného území (CHÚ), ve kterém se podávají informace o místě samém, o možnostech pohybu a pobytu v CHÚ a další informace z oblasti cestovního ruchu. Je zde umístěno veřejné sociální zázemí. V NS se nachází výchovně vzdělávací a interaktivní expozice o přírodě a historii, prezentují se filmy a mapy. NS poskytuje speciální programy s průvodci, organizované túry, přednášky apod. NS se zpravidla sdružují do sítí a jejich činnost je koordinována.

Informační středisko je menší zařízení poskytující informace o všech službách souvisejících s ochranou přírody a krajiny v daném zvláště chráněném území. Může být součástí objektu s jinou funkcí, např. obecního úřadu nebo ekocentra.

Řešení domů přírody vychází z „Jednotného architektonického konceptu“, manuálu pro navrhování návštěvnických středisek AOPK ČR, který zpracovali architekt Ladislav David, architektka Eva Velková, Helena Kubík a Zita Nielsen. Dům přírody je v tomto konceptu ukázkovým nízkooenergetickým objektem z přírodních a místních materiálů, s provozem šetrným k životnímu prostředí. Využívají se i objekty, které již dosloužily původnímu účelu a často jsou i památkově chráněné. Řešení interiéru a výtvarné ztvárnění trvalé expozice vychází z jednotných pravidel respektujících členění objektu na část informační, expoziční a prodejně-propagační. Kromě příjemné atmosféry musí interiér navodit u návštěvníka pocit sounáležitosti s přírodou. Orientační a informační systém má jednotnou

grafickou podobu dle grafického manuálu. V interiéru i exteriéru se využívají funkční autorská díla, prvky místních tradičních výrobků a řemesel. Nedílnou součástí návštěvnického střediska je trvalá expozice, věnovaná historii, přírodě a krajině chráněného území. Expozice jsou interaktivní, jejich tvůrci využívají vedle klasického a tradičního výstavnictví i moderní audiovizuální technologie. V domě přírody jsou prostory pro krátkodobé výstavy a setkávání. Veřejně přístupné, dostatečně kapacitní sociální zařízení je samozřejmostí.

Se vstupem České republiky do Evropské unie se otevřela možnost financovat výstavbu návštěvnických středisek z fondů EU. Tím se začalo naplňovat opatření Státního programu ochrany přírody a krajiny ČR. Vlastní program „Dům přírody“ započal v roce 2009, kdy Ministerstvo životního prostředí poskytlo finanční prostředky na vypracování studií prvních návštěvnických středisek. Projektování práce byly zahájeny na domech přírody pro CHKO Moravský kras, Litovelské Pomoraví a Slavkovský les. Programem „Dům přírody“ se naplňuje jeden z hlavních úkolů stanovených ve Strategii ochrany biodiverzity ČR. Jde o zabezpečení stálé informační kampaně a prezentace významu biologické rozmanitosti a udržitelného způsobu využívání jejich složek. Domy přírody jsou jednou z cest, jak zajistit dostupnost těchto informací.

Program „Dům přírody“ je partnerský a realizovaný ve spolupráci s obcemi, kraji, neziskovými organizacemi, státními institucemi, ale i podnikateli a soukromými vlastníky. Inspirací se stal obdobný program v německé spolkové zemi Bádensko-Württembersko a realizace i provoz návštěvnického střediska „Haus der Natur“ ve Feldbergu, pod nejvyšším vrcholem pohoří Schwarzwald (Černého lesa). Dalším zdrojem zkušeností byl program „NATURUM“ švédské agentury pro životní prostředí EPA, se sítí návštěvnických center v národních parcích Švédska.

AOPK ČR provozuje domy přírody ve spolupráci s místními partnery na základě provozovatelských smluv s garancí zajištění rozsahu a kvality poskytovaných služeb a ekonomické udržitelnosti provozu podle zásad programu AOPK ČR „Dům přírody“. Provoz domů přírody je celoroční, v odůvodněných případech minimálně šest měsíců. K 1. červenci 2024 bylo pro veřejnost otevřeno již celkem 15 domů přírody a 9 informačních středisek v 18 CHKO (Beskydy, Bílé Karpaty, Blaník, Blanský les, Brdy, Český kras, Český les, Český ráj, Jeseníky, Jizerské hory, Křivoklátsko, Litovelské Pomoraví, Moravský kras, Pálava, Poodří, Slavkovský les, Třeboňsko, Žďárské vrchy), dále v jedné národní přírodní rezervaci (Soos) a v jedné národní přírodní památce (Hodonínská Důbrava). Prvním otevřeným

¹Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Kaplanova 1931/1, 148 00 Praha 11 – Chodov; lenka.soltysova@nature.cz
Český kras (Beroun), 50 (2024), 71–77, 12 obr., 2 obr. na obálce časopisu
© Muzeum Českého krasu, p. o., Beroun
ISSN 1211-1643
ISBN 978-80-87708-20-0

Obr. 1. Dům přírody Českého krasu, návštěvnické středisko CHKO Český kras a Koněpruských jeskyní vybudované v programu Dům přírody na návrší Zlatý kůň. Při projektu bylo dbáno na to, aby stavba výrazně nevyčnívala nad úroveň terénu. Foto M. Medková, aktualne.cz.

Fig. 1. The Bohemian Karst House of Nature, a new visitor center of the Bohemian Karst Protected Landscape Area and the Koněpruské jeskyně Caves, was built on Zlatý kůň (Golden Horse) Hill within the "House of Nature" program. Photo by M. Medková, aktualne.cz

Obr. 2. Staré provozní budovy Koněpruských jeskyní původem z 50. let 20. století těsně před zahájením bourání v listopadu 2020. Foto K. Žák.

Fig. 2. Old offices and operational center of the Koněpruské jeskyně Caves were constructed in the 1950s. The photo shows the old building in November 2020, shortly before its demolition. Photo by K. Žák.

Obr. 3. Po dobu výstavby se útočištěm pracovníků SJ ČR staly stavební buňky. Do stánků se přestěhovala i pokladna a občerstvení. Foto L. Šoltysová.

Fig. 3. Portacabins became the refuge for the employees of the Koněpruské jeskyně Caves Administration during the construction. Also the box office and the refreshment booth were operated in the portacabins during this period. Photo by L. Šoltysová.

Obr. 4A, B. Postup výstavby Domu přírody na snímcích z dronu. V září 2021 byly dokončeny základy a v říjnu téhož roku základová deska. V únoru 2022 se už započalo rýsovat první podlaží. Foto V. Ekrt.

Fig. 4A, B. Progress in the construction of the House of Nature on drone photographs. The foundations were finished in September 2021, construction of the first floor started in February 2022. Photos by V. Ekrt.

návštěvnickým střediskem se stal Dům přírody Treboňská v roce 2010, který je umístěn v národní kulturní památce Zámek Treboň a provozuje ho Město Treboň. Zatím posledním otevřeným Domem přírody byl 14. června 2024 Dům přírody Pálavy v Dolních Věstonicích. Ten vznikl přestavbou bývalého muzea a jeho provozovatelem je Regionální muzeum v Mikulově.

Od roku 2010 navštívilo návštěvnická a informační střediska v síti Dům přírody více jak 2,5 milionu návštěvníků. Každý dům nabízí pro návštěvníky speciální programy, komponované prohlídky, exkurze a další akce. Těch se uskutečnilo již více jak 14 tisíc, z nichž nejpočetnějšími jsou komentované prohlídky expozic a programy na různá témata ochrany přírody a krajiny v ČR. Návštěvníci mají stále v oblíbenosti tradiční exkurze a přednášky s odborníky. Rodiny s dětmi pak chodí převážně na celodenní akce, jako Uklidíme Česko. Oblíbené jsou Netopýří noci, Den mokřadů a Den Země a nově si své návštěvníky získávají Múři a Soví noci.

O všech Domech přírody a o aktuálních programech a akcích se dozvíte na webové adrese <https://www.dumpridozy.cz/>.

2. Nový Dům přírody Českého krasu

V březnu roku 2024 síť návštěvnických středisek doplnil Dům přírody Českého krasu, vybudovaný na místě původního provozního objektu veřejnosti zpřístupněných Koněpruských jeskyní. Je to již druhý Dům přírody, který vznikl ve spolupráci AOPK ČR a Správy jeskyní České republiky (dále SJ ČR). Pro jeho realizaci byla významná spolupráce s Velkolomem Čertovy schody, a. s., a s obcí Koněprusy.

Vlastní stavbě předcházelo zpracování několika dokumentů – Územního plánu obce Koněprusy (2014), Koncepce práce s návštěvnickou veřejností CHKO Český kras a Interpretačního plánu Domu přírody Českého krasu (2017). Zpracovány byly dvě architektonické a ideové studie (2011, 2016), z kterých byla vybrána k realizaci studie architektonického ateliéru P.P. Architects, s. r. o., který již měl zkušenost s úspěšně realizovaným projektem Domu přírody Moravského krasu.

Následovala několikaletá fáze projekčních příprav ve složitém území, s mnoha překážkami a s nutností vtěsnat projekt do daného finančního limitu. Stavební povolení SJ ČR získala v roce 2019 a byly zahájeny veřejné zakázky na výběr zhotovitelů a dodavatelů stavby a později i vnitřních a vnějších expozic. Stavební práce byly po výběru stavební firmy DCI Czech, a. s., zahájeny

Obr. 5A, B, C. V dubnu 2022 byla dokončena hrubá stavba, v červnu téhož roku začaly práce na fasádě. Třetí snímek ukazuje stav stavby v srpnu 2022. Foto V. Ekrť.

Fig. 5A, B, C. The building was structurally complete in April 2022, and the facade covering was started in June of the same year. The third photo shows the building in August 2022. Photos by V. Ekrť.

v listopadu 2020 bouráním starých provozních budov Koněpruských jeskyní. Souběžně byly instalovány stavební buňky jako záze-
mí pro pracovníky SJ ČR. Návštěvnícký provoz jeskyní probíhal po
celou dobu výstavby, jen s obvyklým přerušením v zimním období.

Velmi náročné bylo hloubení základové jámy nové stavby. Skal-
ní podloží devonských vápenců leželo v části půdorysu stavby velmi
mělko pod povrchem. Aby dvoupodlažní budova příliš nevyčnívala
nad terén a nerušila pohled na návrší Zlatého koně, byla částečně za-
puštěna pod povrch. Výstavba objektu Domu přírody pokračovala až
do roku 2023.

Zahájení prací na interiérech a obsahové části vnitřní expozice za-
počaly již v roce 2022. Zkušená firma v oboru výstavnictví, M PLUS,
spol. s r. o., se dle návrhu Blanky Ponížilové ujala vlastní realizace in-
teraktivní expozice věnované geologickému vývoji unikátního českého
krasového území, které je součástí regionální geologické jednotky Ba-
rrendien. Podstatná část tohoto krasového území byla již v roce 1972
vyhlášena jako chráněná krajinná oblast Český kras. Realizace na klíč
zahrnovala nejen stavbu expozice a její grafické zpracování, ale také
osvětlení a audiovizuální techniku. Na vlastním odborném obsahu se
podíleli naši přední odborníci z České geologické služby a Národního
muzea, ve velké míře také pracovníci SJ ČR a AOPK ČR. O vznik geo-
logické a paleontologické části expozice se zasloužili hlavně Petr Budil,
Štěpán Manda a Vojtěch Turek, o speleologickou část zejména Jaroslav
Hromas a Alexandr Komaško, o část věnovanou živé přírodě Lucie
Hrůzova, Hana Hofmeisterová, Josef Mottl, František Pojer a četní
další spolupracovníci. Rozdílná témata podtrhuje odlišná barevnost

části expozice – modrá symbolizuje geologii, šedá jeskyně a zelená pří-
rodu. Komunikaci s návštěvníky nabízejí nejen dotykové obrazovky
s množstvím animací, informací textových i obrazových a zvukových
efektů, ale také haptické (hmatové) exponáty a hry situované na hrací
stoly. V části věnované jeskyním je pro děti umístěna vnitřní vestavba
s prolézačkou, simulující jeskynní plazivku. Expoziční části, jimiž děti
provádí trilobit *Liobarpes venulosus*, symbol Domu přírody, doplňuje
multifunkční sál, vybavený projekční technikou a lištovým systémem
pro dočasné výstavy. Pro ty nejmenší byla vybudována dětská herna,
kterou doplňuje kavárna s terasou.

V roce 2023 se k realizaci Domu přírody Českého krasu připojila
i AOPK ČR s projektem vnější expozice a filmu o CHKO Český
kras, opět podle původního návrhu Blanky Ponížilové. Kromě jed-
notlivých prvků, které jsou u všech návštěvníckých středisek v progra-
mu Domů přírody shodné, vznikla také venkovní naučná geologická
stezka podle návrhu AOPK ČR a geologa Karla Žáka. Geostezka
Českého krasu pod názvem „Cestujte časem miliony let od nejstarší
historie až do současnosti“ vede od parkoviště až k Domu přírody
a je postavena tak, aby návštěvník mohl putovat od počátků geo-
logické historie Českého krasu až do současnosti, co krok to zhruba
1,5 milionu let. Na stezce jsou umístěny velké bloky 30 druhů hornin
seřazených podle jejich stáří, které byly svezeny ze širšího okolí. Ke
geologické stezce byl v češtině a angličtině vydán tištěný průvodce.

Dalším prvkem vnější expozice se stal velký železobetonový al-
tán s výhledem na území přírodní rezervace Kobyla, kterým vede
část naučné stezky Zlatý kůň. V centrální části altánu byl umístěn

Obr. 6. Fotografie z expozice v interiéru Domu přírody. Zelená část expozice přibližuje návštěvníkům čtyři základní biotopy Českého krasu. Nejvíce
informací, fotografií a map návštěvník nalezne v interaktivním dotykovém stole. Foto M. Frouz.

Fig. 6. A photograph from the indoor exhibition. The part of the exhibition focused on living nature shows four major biotopes of the Bohemian Karst.
The largest quantity of information is contained in an interactive table with a large touchscreen. Photos by M. Frouz.

Obr. 7. Na kamenech geologické naučné stezky byly sochařem Vojtěchem Soukupem vybroušeny a vyleštěny plošky, které umožňují lépe v detailu poznat vystavené horniny. Foto M. Frouz.

Fig. 7. Stone blocks along the educational trail bear small polished surfaces made by sculptor Vojtěch Soukup. They provide a more detailed insight in the rocks displayed. Photo by M. Frouz.

Obr. 8. Ve středu altánu byl umístěn model Koněpruských jeskyní. Foto K. Žák.

Fig. 8. A model of underground spaces of the Koněpruské jeskyně Caves was installed in the middle of the summerhouse. Photo by K. Žák.

Obr. 10. Sochař Kryštof Kaplan při práci v ateliéru tvořil zvětšené modely trilobitů na základě odborných konzultací s paleontologem Petrem Budilem. Foto M. Frouz. (Obr. 9 a 11 jsou na str. 77)

Fig. 10. In his atelier, sculptor Kryštof Kaplan created supersized models of trilobites. This work was based on cooperation with paleontologist Petr Budil. Photo by M. Frouz. (Figs. 9 and 11 are on the page 77.)

Obr. 12A, B. Autorkou grafického zpracování obnovené naučné stezky Zlatý kůň je Zita Nielsen. Tabule vyrobila a interaktivními prvky doplnila společnost Lesní svět. Foto K. Žák.

Fig. 12A, B. Graphical style of the renewed outdoor educational trail of Zlatý kůň Hill was authored by Zita Nielsen. The panels and interactive elements were produced by the Lesní svět company. Photos by K. Žák.

trojrozměrný bronzový model Koněpruských jeskyní, který je společným dílem mapujících speleologů, Jiřího Šindeláře, Martina Dobeše, výtvarníka Vojtěcha Soukupa a Umělecké slévárny v Horní Kalné. Model vznikl na základě nového měření a 3D skenování vnitřních jeskynních prostor. Následovalo složité a časově náročné počítačové zpracování dat a vytištění modelu na 3D tiskárně. Model byl potom odlit z bronzu.

Trilobiti, pradávni živočichové, kteří obývali zdejší moře před stovkami milionů let, se stali předlohou výtvarných děl sochařů Kryštofa Kaplana a Lukáše Gavlovského, zejména zvětšenin několika druhů trilobitů (obr. 10). V rámci vnějších expozic bylo vybudováno také „Kamenišť Trilobit“ (obr. 11). Po dokončení byla vnitřní část schematizovaného trilobita naplněna menšími úlomky fosiliferních vápenců z nedalekého lomu. Návštěvníci, zejména děti, si mohou v recepci zapůjčit paleontologické kladívko a nalézt si svoji zkamenělinu. Na obsahu interaktivního panelu u kameniště se podíleli geolog Jakub Vodička a výtvarník Jiří Novák.

V rámci projektu výstavby Domu přírody se podařilo obnovit také panely starší naučné stezky Zlatý kůň. Jejich obsah vychází z původních textů Pavla Špryňara doprovázených kresbami Radko Šaříče a bohatou fotodokumentací zde se vyskytujících rostlin a živočichů. Na aktualizaci obsahu se podílela řada odborníků – Jiří Bruthans, Michal Hejna, Hana Hofmeisterová, Lucie Hrůzová, Alexandr Ko-

maško, Michal Mergl, Josef Mottl, Luboš Stárka, Tomáš Tichý, Jakub Vodička. Nové kresby a ilustrace poskytli Martin Lisec, Matilda Nielsen, Pavel Procházka.

3. Závěr

Díky několikaletému úsilí mnoha desítek jednotlivců a firem se na návrší Zlatý kůň u Koněprus podařilo realizovat nové návštěvnícké centrum CHKO Český kras funkčně propojené s novou provozní budovou Koněpruských jeskyní. Návštěvnícké centrum je doplněno vnějšími expozicemi a naučnou stezkou a umožňuje tak návštěvníkům podstatně rozšířit jejich znalosti o Českém krasu, jeho jeskyních a živé přírodě.

Velké poděkování patří všem, kteří se podíleli na realizaci a administrativě projektů, především bývalému řediteli SJ ČR Jaroslavu Hromasovi a jeho spolupracovníkům, pracovníkům AOPK ČR ze Samostatného oddělení vnějších vztahů, Samostatného odboru Operačního programu Životní prostředí, Samostatného odboru kanceláře ředitele, Sekce vnitřních služeb, Regionálního pracoviště Střední Čechy, pracovníkům Ministerstva životního prostředí a Státního fondu životního prostředí České republiky. Oba projekty, tedy vlastní Dům přírody a vnější expozice, byly z větší části spolufinancované z Evropského fondu pro regionální rozvoj v rámci Operačního programu Životní prostředí 2014–2020 v celkové výši 88 milionů Kč.

Obr. 9A, B. Bronzový model vznikl na základě nového náročného měření a 3D skenování vnitřních jeskynních prostor. Následovalo složité a časově náročné počítačové zpracování dat a vytištění modelu na 3D tiskárně. Model byl potom odlit z bronzu. Foto M. Frouz.

Fig. 9A, B. A bronze model of the Koněpruské jeskyně Caves is based on a new 3D scanning of the cave. This was followed by time-consuming computer data processing and model printing on a 3D printer. The model was then cast in bronze. Photos by M. Frouz.

Obr. 11. Práci sochaře Lukáše Gavlovského na instalaci kameniště Trilobit provázal sníh a mráz. Foto M. Frouz.

Fig. 11. The work of sculptor Lukáš Gavlovský when installing the outdoor exhibition “Trilobite rubble” was accompanied by snow and frost. Limestone rubble inside the structure contains fossils and comes from the adjacent quarry. Young visitors can borrow a hammer in the boxing office and try to find their own fossils. The content of the interactive panel was contributed by geologist Jakub Vodička and designer Jiří Novák. Photos by M. Frouz.